REVOLUȚIONARUL — PERSONAJ LITERAR

Distincții terminologice

Revoluția e cuvîntul magic al timpurilor moderne. Toate schimbările importante din ultimele două secole s-au făcut în numele ei. Multiplicîndu-se, firește, s-a diversificat : miturile, scopurile și mijloacele sale au ajuns să difere de la o epocă la alta, de la un meridian la altul. Din planetară, cum se preconiza, a devenit locală ; din insurecțională — pașnică, etc. În mod curent, termenul evocă o transformare radicală, fie a unei societăți în ansamblul său, fie a unor instituții, domenii ori indivizi. Lărgindu-i-se sfera semantică, a apărut riscul folosirii sale inadecvate, abuzive, fapt care se observă frecvent în cazul derivatului său (nume și adjectiv), **revoluționar.**

O anumită literatură a impus o imagine supraumană a revoluționarului : combatant politic și social, devotat țelurilor supreme de „libertate, egalitate, fraternitate", infatigabil, ardent, incoruptibil, temerar, dezinteresat, pur, generos. Prin acordarea atîtor virtuți neobișnuite la un singur individ, revoluționarul era ridicat la înălțimea aspirațiilor și utopiilor sale, confundat cu ele. În calendarul militanților numele său devenea sfînt. Unele revelații tragice ale secolului nostru au erodat însă acest chip. Idealizării de odinioară i-a urmat demistificarea, nu o dată excesivă, brutală, nedreaptă. Așa-zisa „umanizare" a eroilor a fost, în unele cazuri, sinonimă cu minimalizarea și banalizarea.

Contrastul acestor tendințe a favorizat perceperea mai justă a personalității revoluționarului. Au căzut destule prejudecăți, s-au operat distincții utile. Cert, revoluționarul nu e scutit de pasiuni mediocre și de slăbiciuni (care nu-s nici mai mari nici mai numeroase decît ale insului comun), dar nu ele sînt resortul acțiunii sale. Vulnerabil sub anumite aspecte, pasibil de ezitări, de erori, de eșecuri, compensează minusurile prin calități de excepție. Ceea ce-l face remarcabil e, înainte de toate, tensiunea spiritului său, capacitatea de a înțelege procesele istorice și voința de a interveni în desfășurarea lor. Problema sa nu e intimă ci generală : vizează modificarea, în interesul colectivității, a unui sistem, a unei stări, a unor mentalități. Progresiste, opțiunile sale au largi aderențe cu interesele maselor.

Epoca noastră a confirmat existența mai multor tipuri de revoluționari, inclusiv a profesionistului acestei îndeletniciri. Biografiile lor relevă evoluții spectaculare : unii, personalități coerente, își păstrează pînă la sfîrșitul zilelor condiția de militant, alții, în schimb, mor ca apostați. Diferența de destin (triumf pentru unii, dezolare pentru alții) și cea dintre intenții și realizări (raport de obicei nesatisfăcător) fac din revoluționar un personaj dramatic. El figurează ca atare și la noi în multiple piese de teatru și romane, opere de certă valoare estetică.

Dacă, totuși, s-a considerat oportun să revenim asupra chestiunii, motivul îl constituie, desigur, absența sau lipsa de pregnanță a revoluționarului în unele lucrări recente. Ceea ce nemulțumește e persistența unor șabloane, a unor idei preconcepute, a unei retorici bombastice. Revoluționarul e văzut, adeseori, doar în ipostazele sale istorice și numai rar ca un contemporan al nostru, exemplar prin activismul și spiritul său novator. Gîndindu-ne la posibilitățile de corectare a acestei situații, ajungem, inevitabil, la mult comentata relație dintre literatură și viață. Care viață ? Cea de azi.

Constantin CĂLIN

În căutarea personajului

A glosa despre modul cum scriitorul concepe să traducă în operă evenimentele „la zi" în care, normal, sînt implicați oameni, în speță contemporanii, este oricînd un fapt de utilitate. „Utilitate" nu în sensul că scriitorul ar învăța" ori deprinde dintr-o atare dezbatere o „metodă" de a „face" literatură — (căci ar fi ca și cum un astronom ar purcede cu entuziasm la descoperirea de noi stele potrivit unor indicații terestre...) — dar în sensul unui spor de cunoaștere în domeniul atît de proteic al artei.

Contemporanii sînt însăși substanța, sîngele viu al prozei (dacă nu cumva și al poeziei !), pe unii scriitorul și-i face „eroi", pe alții „cobai", exprimîndu-se prin toți la un loc, „personajele în ansamblul lor nefiind altceva decît termeni într-o ecuație estetică cu finalitate etică. „Obiectul de studiu" al prozei este așadar omul. Dar cine este (ori trebuie să fie) acest om, de la o vreme fetișizat, abstractizat, descărnat, idealizat, rareori așezat cu picioarele pe pămînt și „judecat" în consecință ?!

Cum trebuie să fie un om „în realitate", ce calități trebuie să cumuleze spre a atinge complexitatea unui personaj (nu zic „erou") de roman ?! Pentru că realitatea vine numai cu simple „propuneri", pune la dispoziția autorului un evantai de probleme și o sumă de individualități mai mult ori mai puțin remarcabile ; de aici, din realitatea crudă, autorul își selectează, după un examen atent, responsabil într-o instanță extrem de severă — propria conștiință (cînd aceasta există !) — ceea ce crede de cuviință („temele" și „personajele"). Se poate întîmpla și altfel : scriitorul, „inspirat" de opțiuni gata formulate, consimte să invente (că doar asta-i e meseria !), să fabrice (contra cost !) un „tip complex", inexistent în ordinea realului, și oferit de model ; dar, astfel procedînd, în nerespectul condiției anteice a creației, eșecul e sigur, arta numindu-se „artificiu", cu destinul oricărui foc de artificii...

În afara premiselor reale, fără existența „oamenilor vii", cu profundă viață interioară, e greu de presupus că s-ar naște vreodată personaje puternice, viabile, oricît artă ar investi în scrisul său un autor. Hamlet — acest tip uman înfuz într-o epocă, a emanat din realitate, și viața a iscat un Shakespeare ; la fel și cu Faust și cu Prometeu... A fi Hamlet sau Shakespeare ? — aceasta ar fi una dintre întrebări !... În sumedenia de contrarii furnizate de realitate, scriitorul are de intuit liniile de forță, notele definitorii pentru un fenomen, la un moment dat, acele determinări „interesante", stările conflictuale în care sînt prinse voințe puternice, oameni deplini, exemplari pentru condiția umană, condiție ce n-are a face cu naiva mentalitate că pe pămînt toate ar putea fi bune și frumoase ! „Eroul", cînd acesta este revelat (fie și în persoana autorului !), se confruntă cu *existența tragică* (tonic figurată de D. D. Roșca) ori cu *sentimentul tragic al vieții* (Unamuno), „mesajul" aventurii sale aparînd aidoma izvorului dintr-un piept de munte (lavă, cînd muntele-i vulcan nestins, și de apă rece, răcoritoare, cînd muntele-i gură de rai...).

Pe de altă parte, scriitorul este dator a sonda el însuși realitatea în căutarea personajelor sale. Cînd animați de cele mai nobile intenții și pledînd în numele celui mai pur umanism, aflăm în jurul nostru oameni apți, demni de a purta pecetea sacră a celor aleși, șansa apariției unor mari eroi și a unei mari literaturi este dată de talentul, de geniul auctorial. Cînd personajele în căutarea unui autor sînt mai multe, proporțional, decît autorii, șansa de care aminteam este considerabil mai importantă decît în cazul cînd autorii în căutare de personaje sînt mulți, iar personajele puține...

C. COSTIN

Interogație și răspundere

Cînd ne gîndim la condiția revoluționarului de ieri și de azi, încercăm să-i definim gîndurile și aspirațiile, neliniștea și idealurile, locul său în mecanismul istoriei. Înzestrat cu luciditate și răspundere față de semeni, revoluționarul se implică decisiv în evenimente sociale și politice, luptînd pentru dreptatea și bunăstarea celor mulți. El este un pasionat dar și un sacrificat. Curajos și demn, vizionar și intransigent, revoluționarul trăiește și acționează în eșalonul avangardei, este un om ales și prețuit de mulțime ; are credit moral și se bucură de încredere. El este atent și sensibil față de valori, dar necruțător cu impostorii. De aceea este și incomod. Rămînînd credincios unei idei, își înfruntă curajos destinul.

Este bine cunoscut că în țara noastră mișcarea revoluționară s-a dezvoltat și ideile socialismului științific au cunoscut o largă răspîndire, odată cu apariția pe scena istoriei a clasei muncitoare.

NICOLAE CEAUȘESCU

Devansîndu-și epoca, se manifestă ca un nesățios de timp și de adevăr ; ca un militant activ pentru cauza zilei de mîine, intuind procesul devenirii și oscilațiile veacului. Exemplu de moralitate și pregătire intelectuală, înzestrat cu o inteligență pregnantă, el este un om al epocii, un purtător de cuvînt al colectivității, iar lupta sa tenace are ca scop afirmarea ideilor înnoitoare.

Revoluționarul își trăiește destinul propriu sub semnul *interogației* și al *răspunderii*, mereu nemulțumit și neliniștit, mereu în căutarea unui drum nedeslușit încă. Uneori, existența sa eșuează în eroare, „vina" fiind a lui sau a mecanismului social. Alteori, sfîrșește tragic, învins, ori este reabilitate post mortem ca erou. Revoluționarul e un martir, un sacrificat sau un învingător moral. Cînd scriu aceste rînduri mă gîndesc la Avram Iancu și Lucrețiu Lătrășcanu...

Gelu Ruscanu din piesa lui Camil Petrescu, „Jocul ielelelor" trăiește sub semnul interogației permanente, disperat, el strigă : „totul în lume este coruptibil... nimic nu e întreg și frumos... și nici nu poate deveni... toate se împlinesc numai pînă la o palmă de pămînt". El se întreabă mereu dacă e bine sau nu să deconspire crima lui Sinești, să dea publicității scrisoarea Mariei, femeia pe care a iubit-o... Dar dacă refuză să îndeplinească această obligație elementară a conștiinței, Gelu Ruscanu consideră că deschide supapa tranzacțiilor, a compromisurilor în serie. El descoperă o lume în dezordine morală în care nu se poate afirma nevinovăția nimănui ci numai culpabilitatea tuturora. Atîta timp cît o fericire nu o poți gîndi durabilă nu e fericire, „viața i se pare zadarnică și nu merită să fie trăită cu astfel de preț. Gelu Ruscanu a trecut prin pădure, a auzit muzica sferelor iar în lumina astrului nopții a văzut „ielele goale și despletite jucînd hora" (Penciulescu) și a rămas „neom." Existența lui Gelu Ruscanu este un lanț de determinări în care faptele se leagă unele de altele și n-au sfîrșit. Ruscanu poartă cu sine o povară de întrebări tulburătoare despre dreptate și adevăr, despre neputința de a căpăta un răspuns la noianul de interogații provocate de nevoia de cunoaștere. El se „lasă dus de șuvoiul întrebărilor și răspunsurilor fără sens" (Praida).

*

Un aspect al eticii noastre umaniste este *răspunderea* ca un imperativ față de celălalt, față de ceilalți. Numai că această *răspundere*, o consecință a libertății individului, concentrează în sine un complex de contradicții acute, mai ales cînd faptele au puterea să prospecteze în social, să anticipeze viitorul. *Răspunderea*, adică responsabilitatea socială mai înseamnă *cunoaștere* și *acțiune*. Iată două dintre imperativele pe care și le asumă revoluționarul zilelor noastre, personaj literar cu o largă audiență în rîndurile cititorilor și spectatorilor.

Erou de roman sau de dramă politică, revoluționarul se pune în slujba adevărului și echității, dogmatismul și inerția fiind adversarii cei mai înverșunați. Dar lupta acestui militant pentru nou și progres social mai are ca oponenți, prostia și fățărnicia, lichelismul și spiritul mic burghez, conservatorismul, suficiența și mediocritatea, corupția și traficul de influență. A cunoaște temeinic cauzele și formele deghizate ale acestor tare morale, a acționa eficient și cu răspundere împotriva acestora, iată cîmpul de confruntări unde se decide învingătorul sau învinsul.

Împreună cu *răspunderea*, în conștiința revoluționarului este dominantă interogația despre condiția umană, despre existența noastră între adevăr și istorie, dilema hamletiană fiind întrebarea capitală într-o lume în care atomul poate însemna totul sau nimic.

George GENOIU

În marea tradiție a epicii populare

Eroii baladelor și legendelor românești coboară dintr-o mitologie zămislită de marile tradiții ale luptei populare pentru libertate și drepturi sociale. Elaborîndu-și astfel o înaltă conștiință de sine, masele de făuritori ai istoriei naționale și-au cristalizat idealurile de mai bine, au dat chip și glas aspirațiilor colective spre viitor.

Chiar atunci cînd eroul baladesc moare, urmîndu-și destinul de implacabil sacrificiu, ținta sa transcende eșecul singular, într-o splendidă tentativă de înfruntare a eternității. El va renaște în semnele trecerii sale prin viață, încredințate urmașilor ca nobil testament ce obligă la căutarea sensurilor majore ale existenței.

Luînd aminte cu înfiorată credință la pilda creației folclorice, care nu se irosește în tribulații gratuite, întrucît slujește totdeauna idealuri de responsabilă angajare umană, cea mai reprezentativă parte a prozei noastre culte și-a călăuzit și își călăuzește interesul către întruchipările literare ale unui model uman paradigmatic.

Firește, nu vom repeta eroarea de a pretinde scriitorului să eludeze complexitatea caracterologică și existențială a eroului modern, sub pretextul promovării prioritare a unor trăsături definitorii pentru condiția de militant social. Revoluționarul, cu atît mai mult revoluționarul comunist, întruchipează chintesența luptei actuale pentru binele obștesc ; dar transfigurarea lui artistică nu-și poate propune să epuizeze toate ipostazele autenticității și exemplarității umane. După cum nu-și propune să oculteze alte laturi moral-comportamentale, proprii omului viu. Se spune că Marx îndrăgea cu deosebire un adagiu străvechi, conform căruia nimic din ce este omenesc nu trebuie să ne fie străin. Scriitorul însuflețit de idealurile umanismului socialist își asumă implicit cerințele unei estetici a integralității natural-spirituale a insului.

Dar numai așa pusă problema, nu se desprinde îndeajuns de limpede care este miza etică a demersului artistic ; căci oricît de „obiectiv", de „imparțial" ori de polemic la adresa unor realități sau altora, prozatorul aparține el însuși unei lumi, ale cărei crezuri nu-i pot rămîne indiferente și își va mărturisi opțiunea. Ea va transpare pînă la urmă, dar faptul se finalizează artistic și civic mult mai eficace atunci cînd ideile sînt profesate de personaje pregnante prin autenticitate, generozitate, dăruire, prin expresivitatea emoțională a trăirilor, prin patetismul și francheța devotamentului lor revoluționar.

Nu-mi propun să exemplific cu personaje din romanul nostru actual : ar trebui să citez prea numeroase volume, aparținînd tuturor generațiilor postbelice de prozatori.. S-ar putea spune în ansamblu, că marele ascendent al romanului nostru actual se datorește tocmai faptului că în centrul galeriei sale tipologice se găsește revoluționarul comunist — nu umanizat, ci veridic uman —, militantul patriot dar și disponibil prieteniei cu alte popoare, însuflețit de înălțătoarele convingeri ale comunismului victorios și accesibil cu aceeași spontaneitate solicitărilor cotidiene ale vieții.

Vlad SORIANU

Mihai Beniuc - 75

Cum lacul...

Cum lacul fără stele
Eu fur frumosul vieții
Din ochii dragii mele
Și floarea tinereții.

O, lacule bătrîne,
Cerești le comori
Tu le-ai schimbat în zîne
De-aceea nici nu mori.

Putea-vor ochii-mi prinde
Și-n farmece încinge
Tot ce-o să se perinde
Nainte de-a mă stinge ?

O, lacule bătrîne,
Eu nu vreau multe zîne,
Vreau una, numai una
Cum e pe ceruri luna.

De-ai crește-n jos și-ai prinde rădăcini

De-ai crește-n jos și-ai prinde rădăcini
Nu ți-ar păsa de-acuma de săcure —
La urmă-ai răsări ca o pădure
Cu arborii vecini lîngă vecini.

Ci-n jurul tău lucrează tîrnăcoape
Din rădăcini trudind să te desgroape,
În locul tău în veci să nu rodească
Vlăstarele de viață pămînteasc㠖

Dar nu mai plîng, eu totuși nu mă plîng,
Pe unde am căzut va fi pămînt
Și vor veni semințele pe vînt
Iar din pămînt va crește iarăși crîng.
Vor fi copacii tari, vor fi butuci
Și codrul o să sune de haiduci,

Or cînta mierle și cuci
Și iar vor hăuli haiduci

La o ieșancă

Streșinile negre de mătasă
Peste ochi de-azur și de safir
Cu pleoapele cu tot se lasă
Taina cînd încerc să le-o desfir.

Doar odată cînd am spus că plec
Pentru totdeauna de la tine
Izvorîră din izvorul sec
Lacrimi două mari diamantine.

Tot mai mulți îs anii

Tot mai mulți îs anii, zile mai puține...
Ce va fi pămîntul cu sau fără mine ?
Loc de-nmormîntare ori poate mormînt,
Dar la urma urmei va fi tot pămînt.

Poate că cenușă poate că fosile
Dar la urma urmei țărnă fără zile.
Cine-o să mai știe cîntecele mele
De iubire, ură, de pămînt, de stele ?
Poate-o fi o frunză ș-o călca călcîiul
Unui oarecare, dar nu eu întîiul.

Ori pe vînt în aer poate-un funigel
C-un minor paingen atîrnat de el.
Fie ce-o să fie ori să nici nu fie —
Cînd n-oi fi eu însumi ce-o să-mi pese mie ?

„Mediu, preajmă, vatră"

N-am nici vatră, n-am nici cort,
Nicicît are groapă-un mort
Și-am scobit ca ploaia peatra
Preajma-n jurul meu și vatra
Arătînd că n-are rost
Omul fără adăpost.
Iată-acum bătrîn că sînt
Făr-o palmă de pămînt
Numai ceru-nvelitoare
Cînd cu stele, cînd cu soare
Și popor de păsărele,
Să-mi aprindă seara stele.

Iulie 1982

Dor îmi vine să mă duc

Dor îmi vine să mă duc
Nu știu unde s-o apuc
Valea-i lungă și adîncă
Muntele e mur de stîncă
Duce-m-aș pînă le stele
Să mă plîng de dor la ele
Coborî-m-aș în mormînt
Jalea-n groapă să mi-o cînt
Ceru-i însă prea departe
Iar în groapă-i numai moarte.

1982

Plaiuri

Plaiuri carpatine, brazi
Munți cu fruntea pînă-n cer,
Ape iuți fără răgaz,
Asta-i patria de ieri
Asta-i patria de azi.

Șesurile țării toate
Cît cu ochii le cuprinzi
Semănate-s cu bucate,
Rînduri drepte parcă-s grinzi
Cu verdeață împănate.

Ici și colo vr-un tractor,
Roșu mac, străbate țărna,
Vacile, blajin popor,
Pasc pe-alăturea luțărna
Dar păscutul e cu zor.